

Quid pro quo: A személyes adat mint ellenszolgáltatás*

Quid pro quo: Personal Data as Counter-Performance

Kozma Gábor Levente**

Abstract

With the emergence of the data-driven economy, consumers, in most cases, no longer pay for digital content and services, but provide their personal data as consideration. The Digital Content Directive regulates contracts for the supply of digital content or services and extends its scope to situations personal data is provided in exchange for digital market services. This raises, however, the question whether the conflicting rules of private law and data protection law can coexist under such circumstances. This article addresses the question whether personal data can be regarded as a contractual counter-performance under Hungarian private law.

Tárgyszavak: személyes adat, ellenszolgáltatás, szerződési jog, Digital Content Directive

Keywords: personal data, counter-performance, contract law, Digital Content Directive

1. Bevezetés

A Big Data és az adatosítás folyamatának megértésével kapcsolatban a szerzők gyakran hivatkoznak a 20. század jeles közgazdásza, Joseph SCHUMPETER munkáira.¹ SCHUMPETER a gazdaság húzóerejeként az innovációt jelölte meg, amelyet a meglévő erők és anyagok újszerű kombinációjának tekintett. Az erőforrásokat új módon összeillesztő piaci szereplők, az innováció éllovasai lépéselőnybe kerülnek és kiszorítják a piacról azokat, akik nem „haladnak az idővel”, nem igyekeznek újító megoldásokat kitalálni, felhasználni. Végso soron SCHUMPETER szerint ebben áll az innovációnak, mint teremtő rombolásnak a szerepe.²

Az adatok gazdasági célú hasznosításának felismerése egyértelműen ilyen innovációnak tekinthető. Mindez odáig vezetett, hogy a már-már elcsépeltnak nevezhető állítás, miszerint az „adat az új olaj”, az elmúlt években egy hasonlóan hangzatos kijelentéssel párosult, miszerint

* A Kulturális és Innovációs Minisztérium ÚNKP 22-2 kódszámú Új Nemzeti Kiválóság Programjának Kutatási, Fejlesztési és Innovációs alapról finanszírozott szakmai támogatásával készült.

**A szerző negyedéves jogász szakos hallgató a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog- és Államtudományi Karán. E tanulmány a 2023-ban megrendezésre kerülő Országos Tudományos Diákköri Konferencia Polgári Jog 3. tagozatában első helyezést elért dolgozaton alapul. A szerző elérhetősége: kozma.gabor2000@gmail.com.

¹ BÖGEL György: A Big Data ökoszisztémája. Budapest, Typotex Elektronikus Kiadó, 2015. 41.

² BÖGEL György: A schumpeteri „teremtő rombolás” módjai az infokommunikációs iparban. Közgazdasági Szemle, LV. évf. 2008. 344.

az adat egyben az új „digitális fizetőeszköz” is.³ Az adatok mélyen áthatják a XXI. századi piacgazdaságot, az üzleti modellek széles skálája alapozza működését az adatok gyűjtésére és feldolgozására. LAUDON szerint ennek a folyamatnak a kezdete már egészen régre tehető, rámutat, hogy a személyes adatok piaca már az 1990-es évek elején kialakult.⁴ Napjainkra ugyanakkor az adatosítás folyamata eddig soha nem látott mértékben felgyorsult. Egyes becslések szerint 2016-ban és 2017-ben a világon addig létező összes adatmennyiség 90 százalékának megfelelő adat került előállításra.⁵ Társadalmunk egyre inkább adatalapúvá válik, a piaci szereplők pedig ennek megfelelően az adatgyűjtésre alapozzák a piaci stratégiájukat.

Utóbbi állítás a digitális piacon olyannyira igaz, hogy a vállalkozások az esetek többségében a digitális tartalmakat, illetve digitális szolgáltatásokat már nem is vételár ellenében nyújtják a fogyasztóknak, hanem olyan zéróáras üzleti modellben működnek, ahol a fogyasztók személyes adata jelenik meg a vételár megfelelőjeként. A személyes adat a digitális piacon egyfajta kiaknázatlan értéket jelent, amelynek feldolgozásával a vállalkozások jelentős profitot generálhatnak.

Az erre épülő piaci gyakorlat elterjedésével párhuzamosan megalkotásra került az EU/770/2019 irányelv („Digital Content Directive”, továbbiakban: „DCD Irányelv”), amellyel a jogalkotó célja az volt, hogy az úgynevezett digitális tartalom szolgáltatására vagy digitális szolgáltatásra irányuló szerződésekkel (továbbiakban: „digitális szolgáltatásra irányuló szerződés”) összefüggésben biztosítsa a fogyasztók számára a kellékszavatossági jogok gyakorlásának a lehetőségét.⁶ A DCD Irányelv úttörő jellegű megoldása ugyanakkor az, hogy annak hatálya az olyan jogviszonyokra is kiterjed, ahol a fogyasztók a személyes adataik szolgáltatását vállalják a vállalkozás részére. Így bár átfogóan nem szabályozza, de jogilag elismerte azt az óriási számban előforduló életviszonyt, amelynek keretében a vételár fizetése helyett a fogyasztó személyes adata képezi az ellenszolgáltatást.⁷ A DCD Irányelvben lényegében a magánjog jelenik meg a digitális piac szabályozásának egyik új eszközeként.⁸

³ STAUDENMAYER szerint, ha az adatot még nem is tekinthetjük a „ma fizetőeszközének”, az valószínűleg a „holnap”, de facto fizetőeszköze. SCHULZE, Reiner – STAUDENMAYER, Dirk: EU Digital Law. Article-by-Article Commentary. Baden-Baden, Nomos, 2020. 70. HACKER szerint gazdasági értelemben a személyes adatok szolgáltatása már régóta a vételár funkcionális megfelelőjének tekinthető. Philipp HACKER: Regulating the Economic Impact of Data as Counter-Performance: From the Illegality Doctrine to the Unfair Contract Terms Directive. 2019. 47. LANGHANKE, Carmen – SCHMIDT-KESSEL, Martin: Consumer Data as Consideration. Journal of European Consumer and Market Law, 2018, 218.

⁴ LAUDON, Kenneth C.: Markets and Privacy. Communications of the ACM, Volume 39, Issue 9, 199 92.

⁵ SCHULZE – STAUDENMAYER (3.lj.) 69.

⁶ Kormányrendelet, 19-27. §

⁷ SCHULZE – STAUDENMAYER (3.lj.) 61.

⁸ Fontos kiemelni, hogy a DCD irányelv nem az első Európai Unió kísérlet a digitális piac szabályozására.

Az európai jogalkotó a DCD Irányelv megalkotása során azzal a problémával szembesült, hogy amennyiben szerződési jogi szempontból átfogóan kívánja szabályozni az adatalapú digitális piaci modelleket, úgy azokra a jogviszonyokra is ki kell terjeszteni a jogszabály hatályát, ahol a fogyasztó vételár helyett a személyes adatait szolgáltatja a vállalkozás részére. A személyes adatok a digitális piac olyannyira meghatározó komponenseivé váltak, hogy gyakran már-már elmosódik a határvonal között, hogy egy vállalkozás pénz vagy éppen személyes adat ellenében nyújtja a szolgáltatásait.⁹

A jogszabály tehát azt a jelentős lépést teszi meg, hogy felismeri az ilyen ügyletek létét. A DCD Irányelv rendelkezéseit elsősorban a 373/2021. (VI. 30.) Kormányrendelet (továbbiakban: „Kormányrendelet”) és részben a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény (továbbiakban: „Ptk.”) ültette át a hazai jogrendszerbe.

Jelen tanulmány központi kérdését a DCD Irányelv személyes adatokra vonatkozó rendelkezéseinek átfogó vizsgálata jelenti. Erre azért kerül sor, hogy a hazai magánjog szempontjából kísérletet tegyék azon jogi struktúra felvázolására, amelyben elképzelhető, hogy a fogyasztók személyes adata ellenszolgáltatásként jelenjen meg egy szerződéses viszonyban. A kutatás szükségszerűen túlterjeszkedik a DCD Irányelven: a hazai polgári jog eszköztárát fogom igénybe venni, kitékintéssel az adatvédelmi jogra. Mint azt látni fogjuk, a hazai jogrendszer szempontjából olyan konstrukciót kell kialakítani, amely mind a polgári jogi, mind az adatvédelmi szabályoknak megfelel, így ez a szemléleti dualizmus az egész tanulmányt végig kíséri.

2. A DCD Irányelv és a digitális szolgáltatásra irányuló szerződés

WENDLAND akként fogalmaz, hogy az uniós jogalkotó addig ismeretlen területekre lépett a DCD Irányelv megalkotásával.¹⁰ Valóban, a DCD Irányelv a technológiai fejlődésre igyekszik reflektálni, emellett pedig – ahogy VÉKÁS Lajos rámutat –, „fehér foltokat” tölt ki az uniós anyagi szerződési jog területén azzal, hogy kellékszavatossági és hibás teljesítéshez kapcsolódó jogokat biztosít a digitális szolgáltatásra irányuló szerződésekkel kapcsolatban.¹¹ Ugyanakkor

⁹ SCHULZE – STAUDENMAYER (3.lj.) 70.

¹⁰ WENDLAND, Matthias: Sonderprivatrecht für Digitale Güter: Die neue Europäische Digitale Inhalte-Richtlinie als Baustein eines Digitalen Vertragsrechts für Europa. ZVglRWiss, 118, 2019, 216.

¹¹ VÉKÁS Lajos: Az uniós fogyasztói szerződési jog megújítása és az új irányelvek átültetése. Magyar Jog, 2021/2. 65.

az ilyen szerződések tipizálását, illetve annak részletszabályainak a kialakítását a tagállamok nemzeti jogrendszerére hagyja.¹²

A következőkben a DCD Irányelv személyes adatokra vonatkozó rendelkezéseit kívánom bemutatni. Mindenekelőtt a digitális tartalom szolgáltatására vagy digitális szolgáltatás nyújtására irányuló szerződések jogi tárgyát kell meghatározni.

2.1. Digitális tartalom és digitális szolgáltatás mint a jogviszony tárgya

A DCD Irányelv és a Kormányrendelet két központi fogalommal operál: ezek pedig a „digitális tartalom” és a „digitális szolgáltatás”. Digitális tartalomnak minősül a digitális formában előállított vagy szolgáltatott adat.¹³ A digitális szolgáltatás pedig olyan szolgáltatás, amely lehetővé teszi a fogyasztó számára, hogy adatokat hozzon létre, kezeljen, tároljon vagy azokhoz hozzáférjen.¹⁴ Szintén az utóbbi kategóriába tartozik az a szolgáltatás, amely lehetővé teszi a fogyasztó és a szolgáltatás más igénybe vevői által feltöltött vagy létrehozott digitális adatok megosztását, illetve az azokkal való egyéb interakciót.¹⁵

A Kormányrendelet és a DCD Irányelv rendkívül tágan határozza meg az új szerződéstípus jogi tárgyát, így ide sorolhatóak a számítógépes programok, alkalmazások, videofájlok, audiofájlok, zenefájlok, digitális játékok, e-könyvek és egyéb e-kiadványok.¹⁶ A digitális szolgáltatások körébe az olyan szolgáltatásként nyújtott szoftverek tartoznak, mint a video- és audiomegosztás és egyéb tárhelyszolgáltatás, szövegszerkesztés és játékok felhőalapú szolgáltatás keretében, valamint a közösségi média.¹⁷

2.2. Vételár vagy személyes adat?

A digitális szolgáltatásra irányuló szerződések szempontjából különbséget lehet tenni aközött, hogy a fogyasztó a digitális tartalom igénybevételéért vagy a digitális szolgáltatás nyújtásáért milyen ellenszolgáltatást teljesít. A jogviszony egyik résztvevője, a vállalkozás arra vállal kötelezettséget, hogy digitális tartalmat szolgáltat vagy digitális szolgáltatást nyújt a fogyasztó részére, amelyért cserébe az utóbbi vételárat fizet illetve arra vállal kötelezettséget,

¹² DCD Irányelv, (24)

¹³ Kormányrendelet 4. § 5.

¹⁴ Kormányrendelet 4. § 4.

¹⁵ Kormányrendelet 4. § 4.

¹⁶ DCD Irányelv, (19)

¹⁷ DCD Irányelv, (19)

vagy pedig személyes adatot szolgáltat illetve vállalja, hogy személyes adatot szolgáltat a vállalkozás részére.¹⁸

A tanulmányban csak az utóbbi esetkörrel kívánok foglalkozni. A fogyasztó oldalán ugyanis ekkor a személyes adatok szolgáltatása vagy azok szolgáltatására való kötelezettségvállalás jelenik meg kvázi ellenszolgáltatás formájában. A DCD Irányelv megalkotása során a kritikák elsősorban a fogyasztó személyes adatait ellenszolgáltatásként kezelő technikára irányultak. Így az Európai Adatvédelmi Biztos a 4/2017-es véleményében kifejtette, hogy a személyes adatokat nem lehet egyszerű „áruként” kezelni. A DCD Irányelv szabályozási logikáját, amely lényegében a fizetőeszköz funkcionális alternatívájaként kezeli a fogyasztók személyes adatait, a szerverkereskedelemhez hasonlította. Ahogy fogalmazott, az a tény, hogy a személyes adatok iránt kereslet van, nem jelentheti azt, hogy ezt az állapotot jogilag legitimálni kell.¹⁹

Az egész DCD Irányelvet áthatja egyfajta balanszírozás a személyes adatok alapjogi aspektusából adódó védelme (alapjogi megközelítés), illetve a személyes adatok gazdasági tranzakciókban ellenszolgáltatásként való megjelenése között.²⁰ Ezt mi sem példázza jobban, mint hogy a jogalkotó kvázi a vételár alternatívájaként kiterjeszti a DCD Irányelv hatályát a személyes adatok szolgáltatására,²¹ de az irányelv preambuluma akként fogalmaz, hogy a „személyes adatok védelme alapvető jog, és ezért a személyes adatok nem tekinthetők árunak”.²² Az Irányelv végső szövege a javaslattal szemben egyáltalán nem is használja az „ellentételezés” kifejezést.

Ez az ellentmondásosnak tűnő helyzet nagyban az Európai Adatvédelmi Biztos hivatkozott álláspontjára vezethető vissza, amely az eredetileg „bátrabban” fogalmazó irányelvjavaslat adatvédelmi szempontú újragondolását tette szükségessé.

2.3. Hogyan szolgáltatható a személyes adat?

Az olyan digitális szolgáltatásra irányuló szerződésekben, ahol a fogyasztó a személyes adatait szolgáltatja (a DCD Irányelv megfogalmazása szerint a vállalkozás „rendelkezésére bocsájtja”), lényegében ez a mozzanat tekinthető ellenszolgáltatásnak.

¹⁸ Kormányrendelet 1. § (3) bekezdés a) pont

¹⁹ Az Európai Adatvédelmi Biztos 4/2017-es véleménye; 7.

²⁰ SAMARA, Konstantina: Selling Personal Data: The Legal Framework and Nature of Personal Data Selling Transactions under GDPR. In: TZANOU, Maria: Personal Data Protection and Legal Developments in the European Union. Hershey, Pennsylvania, IGI Global, 2020. 47.

²¹ DCD Irányelv, 3. cikk (1) bekezdés

²² DCD Irányelv, (24) preambulum

A konkrét jogviszonyban a személyes adat szolgáltatása HACKER szerint két aktus formájában teljesülhet: az adatkezelési hozzájárulás megadásával vagy adattranszfer útján.²³ Az utóbbi fogalom alatt HACKER azt érti, amikor a fogyasztó adatokat ad át vagy eltűri az azokhoz való hozzáférést a vállalkozás részéről. Az érintett adatkezeléshez adott hozzájárulása egy, a GDPR 6. cikk (1) bekezdésében meghatározott adatkezelési jogalapok közül. Az adatkezelési hozzájárulás az érintett írásbeli vagy szóbeli nyilatkozattal tett önkéntes, konkrét, tájékoztatáson alapuló és egyértelmű hozzájárulása az adatkezeléshez.²⁴ Az adatkezelési hozzájárulás abban az esetben megfelelő, amennyiben az a GDPR 4. cikk 11. pontjában foglaltaknak, valamint a 7. és a 8. cikk feltételeinek megfelel.²⁵ Az Irányelv megfogalmazása az adatkezelési hozzájárulás kifejezett említése híján az adattranszferhez áll közelebb.²⁶

Ugyanakkor fontos kiemelni, hogy az adatkezelés jogszerűségéhez minden esetben szükséges az, hogy a GDPR-ban megjelenő jogalapok közül valamelyik biztosított legyen, így annak teljesülése az adattranszfer jogszerűsége szempontjából is irányadó. Mint azt a későbbiekben bemutatom, a digitális szolgáltatásra irányuló szerződésekkel kapcsolatban kizárólag a GDPR 6. cikk (1) bekezdés a) pontja szerinti adatkezelési hozzájárulás alkalmazható. Ebből adódóan az adatkezelési hozzájárulás, mely polgári jogi szempontból ügyleti jellegű jognyilatkozatnak tekinthető,²⁷ a fogyasztó számára egyfajta tűrési kötelezettséget eredményez, a vállalkozásnak pedig megteremti az adatkezelés lehetőségét.

Ezen állítást elfogadva látható, hogy az adattranszfer önmagában értéktelen volna az adatkezelő számára, hiszen az nem teremt felhasználási lehetőséget az adatkezelőnek, ugyanis az adatkezelési hozzájárulás hiányában az adatkezelés nem lesz jogszerű. A vállalkozás gazdasági érdeke éppen ezért ahhoz kapcsolódik, hogy az érintett az adatkezelési hozzájárulás megadásával jogilag lehetőséget teremtsen a személyes adatainak a kezelésére. Ezzel egyező álláspontot képvisel a jogirodalomban LANGHANKE és SCHMIDT-KESSEL is.²⁸ A magyar polgári jog szempontjából is ez a hozzájárulás lehet az, amely hasznosíthatóvá teheti a fogyasztó személyes adatait.²⁹ Ebből adódóan álláspontom szerint a digitális szolgáltatásra irányuló

²³ HACKER (3.lj.) 160.

²⁴ GDPR (32)

²⁵ KUNER, Christopher — Lee A. BYGRAVE — Christopher DOCKSEY — DRESCHLER, Laura (szerk.): The EU General Data Protection Regulation (GDPR): A Commentary. Oxford University Press, 2020. 315.

²⁶ Ugyanakkor a DCD Irányelv adatvédelmi jogszabályokkal való összeütközése esetén mindig az utóbbinak van elsőbbsége. Ld. DCD Irányelv, (48)

²⁷ CZAPÁRI Dóra: Személyes adatok felhasználására vonatkozó szerződés lényeges elemei. Polgári jog, 2021/6. 11-12. 13.

²⁸ LANGHANKE (3.lj.) 220.

²⁹ Erről bővebben lásd a személyes adatok forgalomképességére vonatkozó fejezetet.

szerződések esetében az adatkezelési hozzájárulás megadását célszerű az ellenszolgáltatás megnyilvánulási formájának tekinteni. Adatvédelmi szempontból ezáltal biztosítható, hogy az érintett (fogyasztó) a jogviszony egész létciklusa alatt ellenőrzése alatt tarthassa az adatkezelést.

2.4. Az adatkezelés jogalapja a digitális szolgáltatásra irányuló szerződések vonatkozásában

A digitális tartalmat szolgáltató vagy digitális szolgáltatást nyújtó vállalkozásra értelemszerűen kiterjed a GDPR hatálya, hiszen azok adatkezelőként személyes adatok kezelését végzik. Jogszerű adatkezelésre kizárólag a GDPR-ban meghatározott megfelelő jogalap szerint kerülhet sor, amelyeket a 6. cikk állapít meg.

Amennyiben az adatvédelmi rendelkezéseket a felek magánautonómiáján alapuló kötelmi jogi viszonyok közé kívánjuk illeszteni – márpedig a digitális szolgáltatásra irányuló szerződések esetén kétségtől ez a cél -, úgy olyan jogintézményt kell felhasználni a GDPR szabályrendszeréből, amely logikájában közelít ahhoz. Álláspontom szerint a digitális szolgáltatásra irányuló szerződések esetén éppen ezért a GDPR 6. cikk (1) bekezdés a) pont szerinti adatkezelési hozzájárulás képezheti a megfelelő jogalapot.

A szakirodalomban olyan álláspont is felmerült, miszerint az adatkezelési jog és a magánjog kapcsolatára tekintettel a digitális szolgáltatásra irányuló szerződések esetén nem kellene különbséget tenni a fogyasztó szerződés megkötésére irányuló ügyleti nyilatkozata és a GDPR szerinti hozzájárulása között.³⁰ Gondolkozhatnánk akként, hogy mindkét nyilatkozat azonos joghatást vált ki, hiszen a két akaratnyilatkozat együttesen képes megteremteni a személyes adatok hasznosításának a lehetőségét. Ez az álláspont ugyanakkor nem fogadható el az adatvédelmi jog szempontjából, hiszen az megköveteli, hogy a hozzájárulás megadására minden más jognyilatkozattól elkülönülve kerüljön sor.³¹ Ezzel egyezően mutat rá METZGER, hogy különbséget kell tenni a személyes adat szolgáltatására vonatkozó szerződéses ígéret és az adatkezelési hozzájárulás megadása, valamint az ígéret teljesítése között.³²

Azért szükséges az adatkezelési hozzájárulást az adatkezelés jogalapjává tenni a digitális szolgáltatásra irányuló szerződések vonatkozásában, mert ez az a jogintézmény, amely leginkább garantálni tudja, hogy az érintett ne veszítse el a rendelkezési lehetőségét a személyes

³⁰ SAMARA (2019.) 52.

³¹ GDPR 7. cikk (4) bekezdés

³² METZGER, Axel: A Market Model for Personal Data: State of Play under the New Directive on Digital Content and Digital Services. 2020. 34.

adatai felett. Ezáltal képes megteremteni az összeköttetést a szerződési jog és az adatvédelmi jog eltérő szabályozási logikája között. Az adatkezelési hozzájárulás önkéntességéhez ugyanis az is hozzátartozik, hogy az érintett bármikor visszavonhatja az adatkezelési hozzájárulását. Ezáltal a fogyasztó számára egy olyan monopol helyzet biztosított, amely révén bármikor véget vethet a személyes adatok hasznosításának. Ez a konstrukció, bár nehezen illeszthető be a polgári jog dogmatikájába, adatvédelmi szempontból a digitális szolgáltatásra irányuló szerződések kiemelt fontosságú jellemzője lehet.

2.5. Koncepcionális kérdések és problémák

A DCD Irányelv hazai jogba való átültetése elsősorban a Ptk.-n kívül ment végbe. Ezzel kapcsolatban eltérő álláspontok alakultak ki a szakirodalomban. FAZEKAS Judit arra a koherenciazavarra hívja fel figyelmet, amely a Kormányrendeletben való transzformáció következtében állt elő a hibás teljesítés szabályozásával kapcsolatban.³³ A hibás teljesítés miatti kellékszavatossági igényeket a Ptk. szabályozza, ugyanakkor a Kormányrendelet megalkotásával a jogalkotó indokolatlanul megbontotta a hibás teljesítésből eredő objektív szavatossági igények homogén szabályozási rendjét.³⁴ Ezzel a kellékszavatossági szabályok tekintetében egy kétszintű szabályozási struktúra jött létre, amelynek szabályai részben a Ptk., részben pedig a Kormányrendelet tartalmazza. SZILÁGYI Ferenc szerint a DCD irányelv az európai digitális szerződési jog alapköveit fekteti le, amelynek Ptk.-ba való megjelenítése szükségszerűen a jelenlegi dogmatika koncepcionális átgondolását tette volna szükségessé, ezért szerinte a megfelelő utat választotta a jogalkotó a Ptk.-n kívüli szabályozással.³⁵

Az implementáció során a Ptk. szabályai között is történt egy módosítás, méghozzá a (2a) bekezdés beiktatásával a kellékszavatossági jogokat szabályozó 6:159. § rendelkezései közé. Ebben a körben szükséges röviden kitérni arra, hogy a DCD Irányelv megoldásai milyen dogmatikai kérdéseket vetnek fel a fogyasztói szerződésekkel kapcsolatban. Mindenekelőtt fontos kiemelni, hogy kellékszavatosság csak visszterhes szerződésekhez kapcsolódhat,³⁶ ezáltal a személyes adatnak mindenképpen ellenszolgáltatásként kell megjelennie a konkrét jogviszonyban, hiszen ez a feltétele a kellékszavatossági jogok gyakorlásának. A

³³ FAZEKAS Judit: A fogyasztóvédelmi jog digitális transzformációjának újabb eredményei – avagy az áruk, a digitális tartalmak és a digitális szolgáltatások hibás teljesítéséről szóló irányelvek és transzpozíciójuk. In: Ünnepi Különszám a 70 éves Kukorelli István Tiszteletére. Jog-Állam-Politika. Győr, 2022, 129.

³⁴ FAZEKAS (33.lj.) 129.

³⁵ SZILÁGYI Ferenc: The Implementation of Directives 2019/770 and 2019/771 in Hungary. EuCML. Issue 6/2021. 272.

³⁶ FARKAS Attila László: Ptk. 6:159. § In: Wellmann György (szerk.): A Ptk. magyarázata V/VI. Budapest, HVG-ORAC. 2021. 489.

kellékszavatossági jogok szempontjából ugyanis nincs relevanciája annak, hogy az ellenszolgáltatás milyen formában kerül teljesítésre, de ingyenes szerződéshez nem kapcsolódhat.³⁷

A személyes adat nem tekinthető dolognak, de értékkel bír és a gyakorlati tapasztalatok alapján gazdasági tranzakció tárgyává válhat. A fogyasztói szerződésekkel kapcsolatos koncepcionális probléma abban áll, hogy a magasabb szintű fogyasztóvédelem csak akkor biztosítható a fogyasztó számára, ha a felek között egy visszerhes szerződés jön létre, ami viszont a felek illetén megállapodását feltételezi. A vállalkozások érdeke ahhoz fűződhet, hogy a felek közötti jogviszonyt ingyenes szerződésnek minősítsék, hiszen ezáltal kikerülnének a DCD Irányelv hatálya alól. Emiatt a hazai jogalkotó ilyen irányú szabályozása szükséges a fogyasztók védelme érdekében.³⁸

Tartalmilag a személyes adat csak ellenszolgáltatásként jelenhet meg a felek közötti jogviszonyban, hiszen egyoldalúan kógens szabályok védik a fogyasztó pozícióját, ami visszerhes fogyasztói szerződések esetén lehetséges. Azáltal, hogy a Ptk.-ba beiktatásra került a digitális tartalom szolgáltatására vagy digitális szolgáltatás nyújtására irányuló szerződésekkel kapcsolatos kellékszavatossági jogokra vonatkozó szabály, lényegében elismerésre került, hogy a személyes adatok szolgáltatása révén egy visszerhes szerződés jön létre a felek között. Ambivalens módon a fogyasztók védelme a személyes adatok gazdasági jelentőségének elismerésével biztosítható.

3. A személyes adat mint ellenszolgáltatás

Láthattuk tehát, hogy a digitális gazdaság üzleti modelljei a vételár mellett vagy helyett a fogyasztók személyes adataira építenek, amelyek értékkel bírnak és profitot generálnak a számukra. Az is megállapításra került, hogy a DCD Irányelv hatálya kiterjed az olyan digitális szolgáltatásra irányuló szerződésekre, ahol a fogyasztó személyes adatokat szolgáltat a számára. De mégis, hogyan válhat az információs önrendelkezési jog ellenére ellenszolgáltatás tárgyává a fogyasztók személyes adata? Jelen fejezet célja ezen kérdés áttekintése.

3.1. Do ut des: szolgáltatás a kötelmi jogban

³⁷ FARKAS (36.lj.) 489.

³⁸ DCD irányelv, (24)

A kötelmi jogi szerződések kétoldalú, viszonyos szerződések, ahol két kötelezettség áll egymással szemben, hiszen az egyik a másiknak az ellenértéke.³⁹ Egy szolgáltatás akkor tekinthető visszerhesnek, ha az egyik szolgáltatással szemben olyan ellenszolgáltatás áll, amely a szolgáltató fél érdekeinek a kielégítésére irányul, és értékét tekintve lényegében egyensúlyban áll a szolgáltatással.⁴⁰ Az ilyen helyzetekben az egyik fél éppen annak érdekében kötelezi magát egy szolgáltatás teljesítésére, hogy saját érdekeire rendelt ellenszolgáltatást biztosíthasson magának.⁴¹

A digitális szolgáltatásra irányuló szerződés esetében megállapítható, hogy a fogyasztó digitális tartalmat vagy digitális szolgáltatást szeretne igénybe venni, amíg a vállalkozás a fogyasztó személyes adatait hasznosítaná. Megteheti a fogyasztó, hogy annak alapjogi védelme ellenére gazdasági hasznosítás céljából rendelkezzen a személyes adataival? Ehhez a személyes adatok forgalomképességéről kell nyilatkozni.

3.2. A személyes adat forgalomképessége

A forgalomképesség a dolgok és más javak azon tulajdonságát jelenti, hogy azokon vagyoni jellegű jogosultságok létesülhetnek, és ezek a jogosultságok át is ruházhatók,⁴² így a fogalom a személyes adatok körében, lényegében az azok feletti hasznosítási jogosultság átruházásának a lehetőségét jelentené. Attól, hogy valami nem minősül a Ptk. 5:14. § értelmében dolognak, még lehet forgalomképes, vagyis felette a piaci viszonyok közvetítésével a kizárólagos hasznosítási privilégiumokat bíró jogosult személye változhat.⁴³

Értelmetlen „ellenszolgáltatásról” beszélni mindaddig, amíg a személyes adatok forgalomképességének a kérdése nem tisztázott. A jog ugyanis a vagyoni javak, illetve jogok egy körét forgalomképtelennek minősíti és ezáltal a gazdasági jellegű tranzakciók köréből is kizárja. Amennyiben ez a személyes adatokra is igaz, úgy szóba sem jöhetne az, hogy a felek a személyes adatok szolgáltatását szerződési kötelezettség tárgyává tegyék.

3.2.1. A forgalomképesség személyiségi jogi megközelítése

³⁹ EÖRSI Gyula: Kötelmi Jog. Általános Rész. Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó, 2002. 51.

⁴⁰ EÖRSI (39.lj.) 51-52. Vékás Lajos: Szerződési Jog - Általános Rész. Budapest, ELTE Eötvös Kiadó, 2019. 73.

⁴¹ EÖRSI (39.lj.) 52.

⁴² MENYHÁRD Attila: Dologi jog. Budapest, Osiris Kiadó, 2007. 72.

⁴³ MENYHÁRD Attila: Forgalomképes személyiség? In: Menyhárd Attila (szerk.) — Gárdos-Orosz Fruzsina (szerk.): Személy és személyiség a jogban. Budapest, Wolters Kluwer. 2016. 69.

CZAPÁRI Dóra rámutat, hogy a személyes adatok forgalomképessége nagyban függ a személyiségvédelem szabályozásától.⁴⁴ A személyes adatok védelmét a Ptk. is biztosítja, ugyanakkor azokat nem kezelhetjük hermetikusan zárt rendszerben: a személyes adatok forgalomképességének megítélése során a személyiségi jogi rendszer egészének koncepciójából kell kiindulni. A személyiség és a személyiségi jog morális értékelést is hordoz, így végső soron a társadalom értékítéletét jeleníti meg az, hogy a jog a személyiség mely aspektusainak forgalomképességét fogadja el.⁴⁵ Mint azt látni fogjuk, a személyes adatok forgalomképességének a gondolata illeszkedik abba a folyamatba, amelyet a személyiségi jogok kommercializálódása⁴⁶ elnevezéssel illetnek.

SCHULTZ Márton szerint azokban az országokban, ahol a szocialista berendezkedés nem vetette vissza sem a személyiségi jogok magánjogi védelmét, sem a gazdasági fejlődést, ott fokozatosan bekövetkezett az, hogy a jogrendszerben elismerték a személyiségi jogok vagyoni értékét, illetve annak hasznosíthatóságát.⁴⁷ LANGHANKE hasonlóan fogalmaz, szerinte ugyanis a személyes adatok gazdasági célú hasznosítása semmiben sem különbözik a személyiségi jogok egyes aspektusainak kommercializálódásától.⁴⁸

Ennek megfelelően először szükséges megemlékezni arról, hogy a magyar és a kontinentális jogrendszerben követett álláspont szerint a személyiségvédelem az emberi méltóság védelmén nyugszik.⁴⁹ Az eltérő koncepcionális kiindulópont az, amely nagyban megkülönbözteti egymástól az európai és az amerikai személyiségvédelmet. Utóbbi jogrendszerben ugyanis a személyiségvédelem szempontjából az egyén döntési és rendelkezési szabadsága kerül előtérbe,⁵⁰ amely ezáltal nem képezi akadályát annak, hogy a személyiség egyes aspektusai vételár ellenében más számára átruházhatóak legyenek, méghozzá a szerződési szabadságból adódóan.⁵¹

A kontinentális jogrendszerben a személyiségi jogok emberi méltóságból való származtatása miatt tűnik első ránézésre nehézkesnek annak a kimondása, hogy a személyiség lényeges elemét képező személyes adatok vagyoni joghatású digitális szolgáltatásra irányuló szerződések

⁴⁴ CZAPÁRI (27.lj.) 7.

⁴⁵ MENYHÁRD (43.lj.) 66.

⁴⁶ SCHULTZ Márton: A személyiségi jogok vagyoni értéke és tárgyasulása. Budapest, ORAC, 2022.

⁴⁷ SCHULTZ Márton: A vagyoni értékű személyiségi javak szabályozási problematikájának kérdései. A tárgyasulás alapú vagyoni személyiségvédelem. Infokommunikáció és Jog, 2020/2. 16.

⁴⁸ LANGHANKE (3.lj.) 219.

⁴⁹ MENYHÁRD (43.lj.) 65.

⁵⁰ MENYHÁRD (43.lj.) 65.

⁵¹ SAMARA (20.LJ.) 35.

tárgyává tegyék. Ugyanakkor a kontinentális jogrendszerek személyiségvédelmét az adatalapú gazdaság szereplőinek üzleti gyakorlata jelentősen kikezdte az elmúlt években.

3.2.2. A forgalomképesség adatvédelmi és erkölcsi aspektusai

A GDPR rögzíti, hogy a természetes személyek számára biztosítani kell azt, hogy a személyes adataikkal maguk rendelkezhessenek.⁵² Így felmerülhet az az értelmezési lehetőség, hogy ez a rendelkezési jogosultság kiterjed-e arra is, hogy az érintettek a személyes adataikat gazdasági tranzakciók tárgyává tegyék. A válasz közel sem egyszerű, hiszen ezzel a gyakorlattal kapcsolatban erkölcsi és adatvédelmi problémák egyaránt felmerülhetnek.

Erkölcsi oldalról a problémát leginkább az jelentheti, hogy milyen indokok alapján legitimálható egy olyan piaci modell, amely gyakorlatilag termékként kezeli a személyes adatokat. A személyes adatok más aspektusainak vagyioniasodásához hasonlóan nehéz egyértelműen ilyen indokokat azonosítani.⁵³

Adatvédelmi szempontból fontos kiemelni az Európai Adatvédelmi Testület 2/2019-es iránymutatását, amelyben a Testület teljes mértékben elutasította a személyes adatok forgalomképességének a lehetőségét. Az iránymutatás értelmében, „tekintettel arra, hogy az adatvédelem az Alapjogi Charta 8. cikkében biztosított alapvető jog, és figyelembe véve, hogy az általános adatvédelmi rendelet egyik fő célja, hogy biztosítsa az érintettek számára, hogy az őket érintő információkkal maguk rendelkezhessenek, a személyes adatok nem tekinthetők forgalomképes árucikknek. Még akkor is, ha az érintett hozzájárulhat a személyes adatok kezeléséhez, e megállapodás révén nem mondhatnak le az alapvető jogaikról”.⁵⁴ A DCD Irányelv is hangsúlyozza, hogy a személyes adatok nem tekinthetők árunak.⁵⁵

Ugyanakkor az adatalapú gazdaság vonatkozásában a technológiai fejlődés okozta változások bizonyos mértékben az adatvédelmi szabályrendszer újragondolását teszik szükségessé. Álláspontom szerint jelenleg nagyobb társadalmi érdek fűződik ahhoz, hogy a jogalkotó ezen folyamatokra a szabályozás eszközével reagáljon és felismerje (és egyben elismerje), hogy a digitális világban sok esetben a vételár alternatívájaként jelenik meg a személyes adat. Mindezt különösen az azonos szintű fogyasztóvédelem megteremtésének szükségessége indokolja az ilyen jogviszonyokkal kapcsolatban.

⁵² GDPR, (7)

⁵³ MENYHÁRD (43.lj.) 77.

⁵⁴ Európai Adatvédelmi Testület 2/2019-es iránymutatása, 54.

⁵⁵ DCD Irányelv, (24)

3.2.3. Akkor hogyan hasznosítható a személyes adat?

Az adatvédelmi rendelkezések mellett „sziszifuszi munkának” tűnhet a személyes adatok forgalomképességének igazolására tett kísérlet. Ennek ellenére valamilyen módon magyarázatot kell adni arra, hogy a digitális szolgáltatásra irányuló szerződések esetén a fogyasztók személyes adatai miként jelentkezhetnek ellenszolgáltatásként.

MENYHÁRD Attila rámutat, hogy a right of publicityhez hasonló, dologi hatályú védelemmel biztosított forgalomképes jogosultság elismerése nem illeszkedik a magyar polgári jog dogmatikai rendszerébe.⁵⁶ Ugyanakkor a Ptk. tartalmaz olyan rendelkezéseket, amellyel a jogosult hozzájárulhat személyisége egyes attribútumainak a felhasználásához, amely akár ellenszolgáltatás ellenében is történhet. E körben a Ptk. 2:42. § (3) bekezdésre és a képmással és hangfelvétellel kapcsolatos hozzájárulást szabályozó 2:48. § (1) bekezdésre szükséges utalni. Ezekben az esetekben a jog a felhasználás engedélyezését monopolizálja, hogy a felhasználást csak a jogosult hozzájárulásával tekinti jogszerűnek.⁵⁷ Sőt, egyes személyiségi jegyek felhasználásával kapcsolatban olyan jogszabályi rendelkezések is vannak a magyar jogban, amelyek kifejezetten ellenszolgáltatás fejében teszik lehetővé a személyiségi jegy felhasználását kereskedelmi célokra.⁵⁸ Ez történik például az arculátviteli szerződés alapján, amellyel a sportoló vagy sportszövetség nevének, képmásának, illetve jelvényének felhasználására válik jogosulttá a felhasználó.⁵⁹

A Ptk. 2:43. § e) pontja szerinti személyes adatok védelméhez fűződő jog kapcsán analóg módon arra az eredményre juthatunk, hogy az egyének az adatvédelmi rendelkezések teljesülése mellett hozzájárulhatnak a személyes adataik gazdasági célú kezeléséhez. Azáltal, hogy a GDPR lehetőséget teremt az érintettnek arra, hogy hozzájáruljon az adatkezeléshez, lényegében megteremti a lehetőséget arra, hogy az érintett olyan esetekben is jogszerűvé tegye az adatkezelést, ahol egyik-másik – az ő akaratnyilvánításától függetlenül alkalmazható - jogalap sem áll fenn. Ezért álláspontom szerint a felek megállapodhatnak arról, hogy a személyes adat szerződéses ellenszolgáltatásként jelenjen meg a konkrét jogviszonyban.

Ez a hozzájárulás semmi esetre sem lehet teljeskörű. Egyrészről vannak olyan, az adatvédelemhez kapcsolódó jogosultságok, amelyekről érvényesen nem mondhat le az érintett.

⁵⁶ MENYHÁRD (43.lj.) 79.

⁵⁷ MENYHÁRD (43.lj.) 76.

⁵⁸ CZAPÁRI (27.lj.) 14.

⁵⁹ Sportól szóló 2004. évi I. törvény, 35. § (3) bekezdés

Ilyen például a GDPR 7. cikk (3) bekezdés alapján biztosított jogosultság arra nézve, hogy az adatkezelési hozzájárulását visszavonja. Egy ilyen rendelkezés ugyanis érvénytelen lenne.⁶⁰ Ez következik a Ptk. 6:101. §-ból is, amelynek értelmében a fogyasztó és vállalkozás közötti szerződésben semmis a fogyasztónak a jogszabályban megállapított jogáról lemondó jognyilatkozata. Másrészt a DCD Irányelv rendelkezései alapján a fogyasztó sohasem veszti el az ellenőrzést a személyes adatai fölött, hiszen az adatkezelésnek bármikor véget vethet az adatkezelési hozzájárulás visszavonásával.⁶¹

A teljes lemondást engedélyező szabályozási környezet eliminálná a hazai személyiségvédelemből annak erkölcsi aspektusát és kizárólag vagyoni alapokra helyezné azt. Ez a magyar személyiségi jog dogmatikai sajátosságai mellett nem kívánatos. A hangsúly a forgalomképesség szempontjából éppen ezért azon van, hogy az adatkezelő által folytatott tevékenység mindenképpen megfeleljen a GDPR rendelkezéseinek. Ekkor a fogyasztó hozzájárulása legitimálhatja a személyes adat felhasználását. A különbség a személyiség más aspektusaihoz viszonyítva, hogy az ilyenkor adott hozzájárulás részletszabályait a Ptk.-n kívül, a GDPR szabályai között kell keresni.

3.3. Visszterhes, de mégsem egyenértékű

Ahogy arra korábban már utaltam, a DCD Irányelv végső változata már egyáltalán nem használja az „ellentételezés” kifejezést a személyes adatokkal összefüggésben. Mindeközben, egyértelmű, hogy az Irányelv elismeri a személyes adatok kommercializálódását és azok árujellegét.⁶² Ahogy SZILÁGYI Ferenc hangsúlyozza, a DCD irányelvet a személyes adatokon alapuló piaci modellek felismerése hívta életre, de nem azért, hogy piacot hozzon létre a fogyasztók személyes adatainak.⁶³

A DCD irányelv célja ehelyett a kellékszavatossági jogok gyakorlásának a megteremtése a digitális piacon. Ugyanakkor ahhoz, hogy ez ténylegesen megtörténhessen, a felek között szerződéses viszonyt kell fennállnia.⁶⁴ A DCD irányelv 3. cikk (1) bekezdése szerint ugyanis

⁶⁰ LANGHANKE (3.lj.) 221. SATTler Andreas: Personenbezogene Daten als Leistungsgegenstand. JuristenZeitung, Volume 72, Issue 21. 2017. 1039.

⁶¹ ZOLL, Fryderyk Personal Data as Remuneration in the Proposal for a Directive on Supply of Digital Content. In: SCHULZE, Reiner – STAUDENMAYER, Dirk – LOHSE Sebastian: Contracts for the Supply of Digital Content: Regulatory Challenges and Gaps. Baden-Baden, Nomos, 2017. 187. Az, hogy ez milyen hatást gyakorol a felek között létrejött szerződésre, a következő fejezetben kerül elemzésre.

⁶² SZILÁGYI, Ferenc: Personal Data as Consideration for the Facebook Service. Case Note on Facebook Ireland Ltd. v Gazdasági Versenyhivatal (Hungarian Competition Authority) (Case BH2022.24). Journal of European Consumer and Market Law 11, Issue 4/2022. 154.

⁶³ SZILÁGYI (62.lj.) 154.

⁶⁴ METZGER (32.lj.) 30.

„ez az irányelv minden olyan szerződésre alkalmazandó (...)”.⁶⁵ A felek közötti kapcsolat minősítése a nemzeti jogrendszerek feladata. A fogyasztóvédelmi rendelkezések érvényesülése érdekében szerződésnek szükséges tekinteni a felek közötti kapcsolatot abban az esetben is, ha a fogyasztó a személyes adatait szolgáltatja a vállalkozásnak.

Ilyenkor egy visszterhes és nem ingyenes szerződéses kapcsolat jön létre a felek között. A szakirodalomban léteznek olyan módszerek, amelyek révén megbecsülhető a személyes adatok gazdasági értéke, de ezek az eredmények mindig csak hozzávetőleges értéket mutatnak.⁶⁶ A DCD irányelv értelmében a személyes adat nem tartozik az „ár” fogalma alá, ebből következően az árat nem lehet „személyes adatban meghatározni”.⁶⁷ A személyes adatok konkrét tranzakcióban betöltött értékének a vizsgálata azért nem szükséges, mert a felek között nem egy szinallagmatikus viszony jön létre.

A fogyasztó szolgáltatásának egyedisége miatt szükségtelen a szolgáltatás és ellenszolgáltatás egyenértékűségének a vizsgálata, hiszen az, hogy a szerződés visszterhes, nem jelenti egyben azt is, hogy a felek között egy szinallagmatikus kapcsolat jött létre. A szolgáltatás egyediségére tekintettel, a digitális szolgáltatásra irányuló szerződés az olyan szerencseelemet tartalmazó szerződéstípusokhoz közeledik, mint például a tartási szerződés. Az ilyen szerződések esetében a szerencseelem miatt szükségtelen a szinallagma fennállásának vizsgálata. A digitális szolgáltatásra irányuló szerződés a Ptk. által szabályozott vagyoni viszonyokon belül nem az áruviszonyok közé illeszkedik, hanem sokkal inkább egy olyan egyéb csereviszonynak tekinthető, ahol a két fél közötti jogtárgyak cseréje mindkét fél számára pozitív, de nem feltétlenül matematikailag egyenlő módon történik.⁶⁸

4. Az adatkezelési hozzájárulás visszavonása

A DCD Irányelv megalkotása során a jogalkotó arra törekedett, hogy a jogszabály megfeleljen a GDPR követelményeinek, mégis fellelhetőek bizonyos feszültségi pontok a jogszabályok között.

Miután az előző fejezetben felvázoltam, hogy milyen körülmények között képzelhető el a személyes adatok gazdasági hasznosítása, jelen fejezetben a szakirodalomban leggyakrabban

⁶⁵ DCD irányelv 3. cikk (1) bekezdés

⁶⁶ OECD: Exploring the Economics of Personal Data: A Survey of Methodologies for Measuring Monetary Value. OECD Digital Economy Papers, No. 2020, Paris, OECD Publishing, 2013, 18.

⁶⁷ SZILÁGYI (62.lj.) 158.

⁶⁸ CSEHI Zoltán (főszerk.): 2013. évi V. törvény a Polgári Törvénykönyvről kommentárja. Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó. Budapest, 2021. 40.

megjelenő kérdést kívánom elemezni: méghozzá, hogy milyen hatást gyakorol a felek közötti digitális szolgáltatásra irányuló szerződésre, ha a fogyasztó az adatkezelési hozzájárulását visszavonja. Az érintettet a GDPR 7. cikk (3) bekezdése alapján megilleti az a jog, hogy a korábban adott adatkezelési hozzájárulását bármikor visszavonja. Ez a jogosultság értelemszerűen kihat a digitális szolgáltatásra irányuló szerződésre, hiszen ezáltal megszűnik az adatkezelés jogalapja. Az adatvédelmi jog szempontjából a hozzájárulás visszavonásának a joghatása ugyanis az, hogy az adatkezelés nem folytatható tovább, kivéve, ha az adatkezelőnek a 6. cikk (1) bekezdés a) pontjában meghatározott mellett más jogalap is a rendelkezésére áll.⁶⁹ A személyes adatok kvázi ellenszolgáltatási jellege - ahogy azt korábban már bemutattam - ugyanakkor kizárólag az adatkezelési hozzájáruláson alapuló adatkezeléssel kapcsolatban képzelhető el.

Fontos megjegyezni, hogy az adatkezelési hozzájárulás visszavonása pro futuro vált ki joghatást, ezáltal a korábbi adatkezelés nem válik jogszerűtlenné, de alternatív jogalap nélkül a korábban begyűjtött és kezelt adatot törölni kell.⁷⁰ A GDPR ezen jogintézménye azért is különösen fontos a digitális szolgáltatásra irányuló szerződésekkel kapcsolatban, mert ez teszi alkalmassá az adatkezelési hozzájárulást, mint jogalapot arra, hogy az érintett számára biztosítsa a személyes adatai feletti ellenőrzést. A hozzájárulás visszavonásáról nem mondhat le érvényesen az érintett, méghozzá a Ptk. 6:101. §-ból következően.

A GDPR preambuluma szerint a hozzájárulás önkéntességéhez azon túl, hogy annak megadásakor az érintett rendelkezik a valós vagy szabad választási lehetőséggel, az is hozzátartozik, hogy módjában áll a hozzájárulás anélküli megtagadása vagy visszavonása, hogy ez a kárára váljon.⁷¹ Az Európai Adatvédelmi Testület 5/2020 iránymutatása értelmében az utóbbi feltétel azt jelenti, hogy az adatkezelőnek díjmentesen, illetve a szolgáltatási szint csökkentése nélkül lehetővé kell tennie a jog gyakorlását.⁷²

⁶⁹ KUNER (lj.25.) 351. Fontos hangsúlyozni, hogy az adatkezelő hallgatólagosan nem térhet át egy másik jogalapra, hanem az átláthatóság elve, illetve a GDPR 13. és 14. cikke szerinti tájékoztatási kötelezettségnek megfelelően kötelesek az érintettet tájékoztatni. JÓRI András (szerk.): A GDPR Magyarázata. HVG ORAC, Budapest, 2018.

⁷⁰ POLITOU, Eugenia - ALEPIS, Efthimios – PATSAKIS, Constantinos: Forgetting Personal Data and Revoking Consent under the GDPR: Challenges and Proposed Solution. Journal of Cybersecurity, Volume 4, Issue 1, 2018. 7.

⁷¹ GDPR, preambulum (42). KUNER, (62.lj.) 351.

⁷² Európai Adatvédelmi Testület 5/2020 iránymutatása, 27.

5.1. Pacta sunt servanda?

Ha a vállalkozás nem gyűjtheti és kezelheti többé a fogyasztó személyes adatait, úgy az általa nyújtott szolgáltatás ellenszolgáltatás nélkül marad. Ez lényegében szemben áll a szerződés Ptk.-ban meghatározott definíciójával, miszerint a szerződésből kötelezettség keletkezik a szolgáltatás teljesítésére és jogosultság a szolgáltatás követelésére,⁷³ vagyis a pacta sunt servanda elv is megkérdőjeleződhet. Vajon szerződésszegést követ el a fogyasztó azzal, hogy a GDPR által biztosított jogosultságát gyakorolja? Szankcionálható ezzel összefüggésben? Hogyan illeszthető be egy olyan szolgáltatás a magánjogi dogmatikába, ahol már a szerződéskötéskor is létezik egy olyan speciális felmondási jog az egyik fél számára, amelyet bármikor és bármilyen hátrányos következmény nélkül gyakorolhat.

Mindenekelőtt fontos leszögezni, hogy az adatvédelmi jogi rendelkezéseknek megfelelően nem merülhet fel az érintett szankcionálása. Ennek oka egyrészt, hogy a DCD Irányelv kifejezetten tételezi a GDPR elsőbbségét bármely összeütközés esetén.⁷⁴

LANGHANKE és SCHMIDT-KESSEL erre tekintettel javasolják azt, hogy a személyes adatok szolgáltatására vonatkozó kötelezettséget egyfajta természetes kötelemként kellene felfogni.⁷⁵ Ez azt eredményezné, hogy a személyes adat szolgáltatása szerződési kötelezettség tárgyát képezné, de az nem volna kikényszeríthető bírói úton. A természetes kötelem sajátja, hogy a felek tartoznak egymásnak, ugyanakkor a felelősség a tartozás teljesítéséért nem áll fenn.⁷⁶ Ebből következően a vállalkozás nem követelhetné a személyes adatok szolgáltatását, de a természetes kötelmek dogmatikai sajátosságai alapján az önkéntes teljesítés sem volna visszakövetelhető.⁷⁷ Ez a megközelítés egybevág azzal, hogy az adatkezelési hozzájárulás pro futuro válthat ki joghatást.⁷⁸ Probléma azáltal merül fel, hogy alternatív jogalap hiányában az adatkezelőnek az addig begyűjtött adatokat törölnie kell. Ezáltal az ilyen személyes adatok mégiscsak „tartozatlan fizetésnek” minősülnének, amely nem felel meg a természetes kötelmek dogmatikai sajátosságainak.

SATTLER emellett arra hívja fel a figyelmet, hogy LANGHANKE és SCHMIDT-KESSEL koncepciójának elfogadása adatvédelmi szempontból kiszolgáltatottá tenné az érintetteket.⁷⁹ Ez

⁷³ Ptk. 6:58. §

⁷⁴ DCD Irányelv, (48)

⁷⁵ LANGHANKE (3.lj.) 221.

⁷⁶ CSEHI (68.lj.) 171.

⁷⁷ CSEHI (68.lj.) 171.

⁷⁸ KUNER (lj. 25.) 169.

⁷⁹ SATTLER (60.lj.) 1040.

ugyanis arra késztené a vállalkozásokat, hogy az adatkezelési hozzájárulás megszerzését követően „aki kapja, marja” alapon annyi adatot gyűjtsenek az érintettől, amennyit csak tudnak, ezzel kárpótolva magukat a kikényszeríthetőség hiányáért.⁸⁰ Olyan hamis ösztönzőként hatna ez a felfogás, hogy a vállalkozásoknak az lenne az érdeke, hogy a hozzájárulás esetleges visszavonását megelőzően gazdaságilag minél inkább kiaknázzák az adatokat, harmadik félnek történő értékesítéssel.⁸¹

ZOLL álláspontja szerint azáltal, hogy az érintett bármikor visszavonhatja az adatkezelési hozzájárulását, valójában nem is a személyes adat az, ami *per se* a szerződési kötelezettség tárgyát képezi, hanem a fogyasztó kötelezettsége, hogy eltűrje az adatkezelést.⁸² Ez a megközelítés lényegében azonos az általam elfogadott értelmezéssel, miszerint az adatkezelési hozzájárulás megadása – és az ehhez kapcsolódó tűrési kötelezettség – képezheti a fogyasztó szolgáltatását. ZOLL mindazonáltal a digitális szolgáltatásra irányuló szerződést egyfajta tartós szerződésnek fogja fel, ahol az adatkezelési hozzájárulás visszavonása felmondásként értékelhető.⁸³

5.2. Felmondás?

Az adatkezelési hozzájárulás visszavonásával kapcsolatban a minősítési nehézséget az okozza, hogy a GDPR preambuluma értelmében az érintett akként kell, hogy gyakorolni tudja az adatkezelési hozzájárulás visszavonásának a jogát, hogy az a kárára válnék.⁸⁴ Tekintettel arra, hogy a visszavonást követően a személyes adatok kezelésére a jövőben már nem lesz lehetőség, így szerződési szempontból kézenfekvőnek tűnne a nyilatkozatot a szerződés felmondásával azonosítani, ugyanakkor nincs ilyen kifejezett rendelkezés sem a GDPR, sem a DCD Irányelv szabályai között.⁸⁵ A megoldást annak eldöntése jelentené, hogy a két jog gyakorlása egyenlőnek tekinthető-e egymással. Amennyiben igen, úgy a DCD Irányelv 17. cikkében megjelenő kötelezettségek terhelik a fogyasztót, vagyis a szerződés felmondására vonatkozó rendelkezések lennének az irányadóak. Eszerint a fogyasztó köteles volna tartózkodni a digitális tartalom vagy a digitális szolgáltatás használatától és ezek elérhetővé tételétől harmadik felek számára. Ebben az esetben a használat lehetőségének elvesztése nem jelentkezne káros következményként, hiszen arra a fogyasztó szándékának is ki kellett terjedni

⁸⁰ SATTLER (60.lj.) 1041.

⁸¹ SATTLER (60.lj.)

⁸² ZOLL (61.lj.) 184.

⁸³ ZOLL (61.lj.) 184.

⁸⁴ GDPR, preambulum (42)

⁸⁵ LANGHANKE (3.lj.) 144.

az adatkezelési hozzájárulás visszavonásakor. Ezzel gyakorlatilag a GDPR rendelkezéseiből következne a felmondás lehetősége, így a fogyasztó jogszabály rendelkezései alapján válna jogosulttá a felmondásra.⁸⁶

Fordított esetben, vagyis amikor a fogyasztó a felmondási jogát gyakorolja, TWIGG-FLESNER szerint úgy kell tekinteni, mintha ezzel együttesen az adatkezelési hozzájárulását is visszavonta volna, lévén a fogyasztóknak ilyen elvárása fűződik a felmondás gyakorlásához.⁸⁷ Nem olyan egyértelmű ugyanakkor, hogy a fogyasztó a visszavonásával a szerződést is meg kívánja szüntetni.⁸⁸ Megoldást jelenthet az, ha a felek a digitális szolgáltatásra irányuló szerződésben rendezik a kérdést, így például kikötik, hogy az adatkezelési hozzájárulás visszavonása felmondásnak fog minősülni a felek közötti jogviszonyban. Ekkor azonban újfent az a probléma merül fel, hogy mindez nem válik-e az érintett kárára.

Az adatkezelési hozzájárulás visszavonása jelenleg az egyik megoldatlan kérdés a digitális szolgáltatásra irányuló szerződésekkel kapcsolatban. Ennek oka, hogy a DCD Irányelv célja a kellékszavatossági jogok biztosítása a fogyasztók számára,⁸⁹ így a jogszabály nem is tartalmaz olyan rendelkezéseket, amelyek a vállalkozás számára lehetővé tennék a szerződés megszüntetését. A felvázolt koncepciók közül, véleményem szerint, a felmondás joga az, amely a leginkább elfogadhatónak tekinthető konkrét szabályozás hiányában, hiszen az adatvédelmi rendelkezések szerződéses keretek közé helyezése egy ilyen megoldáshoz közelíthet leginkább. Ugyanakkor ez egy olyan joghézag, amelyet a jogalkotónak kellene megszüntetnie olyan módon, hogy egyaránt megfeleljen a magánjogi és az adatvédelmi szabályozásnak.

5. Összegzés

A tanulmány törekvése az volt, hogy bemutassa azokat a problémákat, amelyeket az adatalapú gazdaság és a digitális piac üzleti modelljei felvetnek az adatvédelmi jog és a hagyományos polgári jogi dogmatika szempontjából. A DCD Irányelv szinte biztosan az elkövetkező évek egyik legfontosabb, úttörő jellegű újítását honosította meg az európai szerződési jogban azáltal, hogy kiterjesztette a hatályát az olyan jogviszonyokra, amelyekben a fogyasztók személyes adat szolgáltatását vállalják kvázi ellenszolgáltatásként a digitális tartalmak vagy digitális szolgáltatáshoz való hozzáférés ellenében.

⁸⁶ Ptk. 6:213. § (1) bekezdés

⁸⁷ SCHULZE — STAUDENMAYER (3.lj.) 286.

⁸⁸ LANGHANKE (3.lj.) 222.

⁸⁹ VÉKÁS (11.lj.) 219.

A jog számára nehézséget jelent a technológiai fejlődés okozta változások lekövetése. Mindazonáltal nem szabad hátat fordítani a jelenleg zajló folyamatoknak. Idealisztikus elképzelésnek tartom azt a szigorúan alapjogi megközelítést, amely tagadja, hogy a személyes adatok egyre inkább ellenszolgáltatásként jelennek meg a digitális világban. Azt gondolom, hogy a tagadás helyett a piaci gyakorlat jogszabályi keretek közé szorítása jelentené a helyes utat. Ezért minél előbb szükség volna egy a digitális szolgáltatásra irányuló szerződésekre vonatkozó szabályrendszer kialakítására, amely képes lenne érvényt szerezni a jelenlegi és az új technológiához igazított adatvédelmi szabályozásnak is. Miként rendelkezhetne és gyakorolhatna ellenőrzést a személyes adatai kezelése felett az érintett, ha jelenleg nem egyértelmű, hogy milyen joghatást gyakorol a digitális szolgáltatásra irányuló szerződésre az adatkezelési hozzájárulás visszavonása?

A DCD irányelv vonatkozó rendelkezéseinek bemutatása mellett kísérletet tettem annak felvázolására, hogy milyen keretek között lehetne elképzelni a személyes adatok hasznosítását. Rámutattam, hogy a személyes adatoknak értéke van, és a magyar polgári jog keretei között is elképzelhető, hogy az adatkezelési hozzájárulás megadásával a személyes adatok bizonyos mértékig gazdaságilag hasznosíthatók legyenek. Az elkövetkező évek valószínűleg a polgári jog intézményeinek bizonyos fokú átgondolását tehetik szükségessé. Mindemellett látható, hogy a hatályos polgári jog jelenlegi állapotában is képes reflektálni a technológiai változásokra.